

הרב משה פיק M. A. / מילווקי, ארה"ב

הוראת התורה בבית הספר היהודי בחו"ל

לימוד התורה במקורה תופס מקום נכבד בתכנית הלימודים של כל בית-ספר יהודי מסורתי, שהרי יש ערך רב בזה, שילד או ילדה יתחילו כבר בקטנותם ללמוד את תורתנו הקדושה.

הגשמת תכנית זו בבית הספר היהודי שבחוץ-לארץ תלויה בפתרון בעיות דיאק-טיות שונות בלימוד התורה. כשנכנס ילד יהודי ליד חוץ-לארץ, לבית הספר, אין הוא מדבר ואין הוא מבין את השפה העברית. בשנת הלימודים הראשונה הוא לומד לקרוא קריאה מיכאנית ולהשתמש במספר מצומצם של מלים, שיש להן חשיבות מעשית בחיי הכיתה. בעלותו לכיתה השנייה הוא מתחיל בלימוד התורה אף-על-פי שלא הוכשר לכך מבחינה לשונית. כיון שכך, הוא עלול להיתקל בקשיים חמורים. הייפלא איפוא, שאצל ילדים כאלה הופך לימוד התורה לתרגילי לשון משעממים, ולעיתים אף שנואים. במקום שיהיה למקור של השראה רוחנית והתרוממות הנפש? האם לא יתייחסו הילדים ללימוד זה בשלילה?

תפקידו של המחנך הוא להנעים את לימוד התורה במידה כזאת, שימשוך את לב התלמידים ויעניק להם חוויה רוחנית אמיתית. לשם השגת מטרה זאת, על המחנך למצוא פתרון לבעייה הלשונית על-ידי עזרתו לתלמיד להתגבר על הקשיים הלשוניים. רצוי שהתלמיד ישיג ידיעה מסויימת בכללי הדקדוק. יתר על כן, חשוב שהתלמיד ירכוש אוצר מלים, הכולל את המלים השכיחות ביותר בתורה. רק הכשרה מתאימה בכיוון זה יכולה להבטיח את הצלחת התלמיד בלימוד התורה, ומה שחשוב מזה, שהלימוד עצמו יחדיר בלב התלמידים חיבה לערכי היהדות.

מאמר זה הוא סיכומו של מחקר במבנה הלשוני של סכר בראשית. מטרתו — לבדוק את כל המלים המצויות בספר זה, לברר את תדירות הופעתן ולנתח את תוצאות הבדיקה לפי כללי הסטטיסטיקה. תוצאות הבדיקה תבאנה אותנו להסקת מסקנות מעשיות חשובות, שתהווה מצע לפתרון רציני של הקשיים הלשוניים בלימוד התורה.

העבודה הראתה שספר בראשית מכיל 16,258 מלים; המורכבות מן 1545 שרשים

1 המספר כולל את כל המלים פרט לשני סוגים: (1) שמות אנשים, עמים וארצות; (2) מספר מצומצם של מלות יחס כמו לי, לך, בי, כך, בו, ממנו; את; אותי; אותך; אותו; אתך; אתו.

הרב משה סיק

יסודיים². ניתוח סטטיסטי הראה הבדלים גדולים בתדירות של הופעת השרשים האלו בטכסט. רובם של 1545 השרשים היסודיים מצוי בספר פעמים מספר בלבד, 621 מן השרשים (40.2 אחוז) מופיעים רק פעם אחת (למשל: אד, מחר), 1077 מן השרשים (69.7 אחוז) מופיעים פחות מחמש פעמים (למשל: מועד, נחם, מלחמה, משך). אולם מצוי מספר מצומצם של שרשים המופיעים בתדירות רבה. 146 שרשים (9.4 אחוז) מופיעים מעשרים וחמש פעמים ומעלה (למשל: הר, חמשה), 67 שרשים (4.4 אחוז) מופיעים חמשים ואחת פעמים ומעלה (כמו: ידע, כי) ושרש אחד מופיע 601 פעמים (השורש אמר).

בדיקה נוספת הראתה, שהמספר המצומצם של שרשי היסוד המופיעים בתדירות בספר בראשית, הם המרכיבים חלק גדול מן הטכסט כולו. כפי שמתואר בטבלה מורכבים 70.7 אחוז של הטכסט מן 146 שרשים המופיעים 20 פעמים ויותר, 80.8 אחוז של הטכסט מורכבים מן 270 שרשים המופיעים 10 פעמים ויותר, ואילו 88.9 אחוז של הטכסט מורכבים מן 468 שרשים המופיעים 5 פעמים ויותר.

**ניתוח המבנה הלשוני של ספר בראשית לפי תדירות
הופעת השרשים**

אחוז המלים המורכבות משרשים אלה בהשואה לכל המלים שבטכסט	מספר המלים המורכבות משרשים אלה	אחוז השרשים היסודיים בהשואה לכל השרשים שבטכסט	מספר השרשים היסודיים שבטכסט	תדירות השרשים היסודיים שבטכסט
70.7	11,496	9.4	146	20 פעמים ויותר
80.8	13,138	17.5	270	10 פעמים ויותר
88.9	14,448	30.3	468	5 פעמים ויותר

העובדה הבולטת, שמספר מצומצם של שרשים חוזר פעמים רבות ומהווה חלק גדול מן הטכסט, מלמדת על המקום החשוב שמלים אלה תופסות במבנה הלשוני של ספר בראשית. כדי להכין את התלמיד מבחינה לשונית לקראת לימוד התורה, מן

הסוג הראשון לא נכלל בחשבון משום שאין מן הצורך שתלמיד מתחיל יכיר את השמות העבריים בהגייתם ובכתיבם הלועזי. הסוג השני לא נכלל משום שמלות יחס אלו אינן מופיעות כיחידות עצמאיות, אלא כמלות קשר או לואי. על כל פנים, כיון שמספרם של מלים אלה קטן וכל תלמיד מתחיל מכיר אותן, אין הדבר משנה לגבי היקפן של רשימות המלים.

2 קיימים חלוקי דעות בשאלה מה משמעותו של שורש יסודי בתפישתו של התלמיד. יש טוענים שאין התלמיד מבחין בשורש המלה וע"כ צריך ללמד כל צורה בפני עצמה. כנגדם יש טוענים שהתלמיד יזהה מובנה של כל מלה (שם, פעל, או תאר) אם הוא מכיר את שורשה. כותב המאמר הגיע לכלל מסקנה שיש להפריד בין שם, פעל ותאר ולראותם כיחידות עצמאיות, אולם אין צורך ללמד כל צורה של שם, פעל או תואר בפני עצמם.

ההכרח להקנות לו את המלים המופיעות בתדירות רבה. על המורה ללמד את התלמיד כיצד להשתמש לפחות ב־270 השרשים היסודיים הנמצאים עשר פעמים ויותר בטכסט, תוך שנת הלימודים הראשונה, לפני שיתחיל בלימוד ספר בראשית. תוך כדי לימוד הספר צריך להדגיש את המלים הנוספות החוזרות לעתים קרובות כגון, 198 השרשים המופיעים בספר מחמש עד תשע פעמים.³

העובדה שמספר גדול של שרשים מופיע בטכסט רק פעם אחת או פעמים בודדות, מביאה לידי מסקנה חשובה שנייה: אסור לדרוש מן התלמידים לדעת כל מלה שבספר. על המורים להסתפק בזה שהתלמידים יבינו מלים אלה רק מתוך תוכן הפסוק ומקומו במסגרת הסיפורית. למשל: בהוראת הכתוב "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה" — מטרתה הלשונית של הוראת הכתוב צריכה להיות, שהתלמיד יבין את הכתוב כיחידה כוללת, אל למורה הדרוש את הבנת המלה "אד". הנמצאת בספר בראשית פעם אחת בלבד, כמלה העומדת בפני עצמה.

בבתי־ספר רבים בחוץ־לארץ נתקבל הנוהג להשתמש בספרי אגדות וסיפורים הכתובים עברית קלה, כדי להכשיר את התלמיד מבחינה לשונית לקראת לימוד התורה. מובן שמידת השגתה של המטרה תהיה תלויה בהתאמת אוצר המלים של ספרים אלה לאוצר המלים של ספר בראשית. משום כך על המורה לבדוק תחילה את הספרים אם הם ממלאים תנאי זה.

בשנים האחרונות התחילו בתי ספר רבים ללמד את התורה בכיתות גמוכות מתוך "קיצור סיפורי התורה"⁴, במקום ללמד מתוך הטכסט המקורי. המורים נוקטים שיטה זו משום שלדעתם היא מקילה על לימוד התורה. אולם עבודת מחקר בסיפורי ספר בראשית שנעשתה ע"י חומסקי⁵, מראה שמבנהו הלשוני של "קיצור סיפורי התורה" מקביל בדיוק למבנה הלשוני של ספר בראשית, כפי שתואר לעיל. מכאן שאין מבחינת הלשון כל יתרון בלימוד התורה מתוך "קיצורה". אין כאן המקום לטפל בבעיה העקרונית אם ראוי להשתמש בקיצורים אלו מבחינה דתית ומבחינה חינוכית.

3 "תורה ומסורה" 5, Beekman St. New York, הודיטה רשימה של כל השרשים היסודיים המופיעים בספר בראשית מחמש פעמים ומעלה.

4 "קיצור סיפורי התורה" מאת צ. שפרשטיין הוא הספר הנפוץ ביותר בארה"ב. מסוג ספרים אלה.

5 W. Chomsky, How to Teach Hebrew in the Elementary Grades, pp 187—8